

אם ה-אישה אינה קיימת, האם גברים הם נשים כמו האחרות?

מאת אנאל לבוביץ'-קנהן

עבור צרפתים רבים, אביב 2022 מאזכר את הבחירות הנשיאותיות והאיום של תנועות פוליטיות מסוימות החותרות להומוגניות של ההתענגויות. מעבר לצרפת והאביב אשר אליו היא מתכוננת, כיום איום זה מטיל צל על העולם הדמוקרטי כולו. אני סבורה כי הכותרת של כנס ה-WAP הקרוב משרטטת חור באופק האביב לבוא.

ה-אישה אינה קיימת. מהו בדיוק מובנה של אמירה זו של לאקאן? כיצד היא מחוררת את האופק? נבחן זאת מקרוב על ידי חקירה של כל אחד מהמושגים בפרופוזיציה מינימלית זו.

תחילה נציין כי על דרך האופן בו שלילת התארים [תאולוגיה שלילית] תופסת את אלוהים על דרך 'מה שהוא אינו', כך גם נראה קל יותר אפריורית לומר מה אינו נשי [féminin] מאשר מה כן. נשי הוא עניין של התענגות אשר מעבר למובן [sens], ללא גבולות, לא ניתן לאמירה [indicible]. הנשי ממוקם בעודפות של ההתענגות הפאלית ועושה חור בסמבלנטים. כך, הנשי אינו הגיוני [sensé], אינו מוגבל, אינו ניתן לדיבור, הוא אינו על דרך ההתענגות הפאלית ואינו סמבלנט. אך גם לא ניתן לצמצם את הנשי לכדי נשיות [féminité]¹ – מושג אבסטרקטי אשר בו אמורה להשתתף כל אישה, אלא אם היא עדיין אינה או אינה עוד אישה. אם נשיות מציינת את מהותה של אישה, זאת אומרת במה משתתפות נשים קיימות, או אלו אשר היו קיימות, או אלו אשר קרוב לוודאי שיהיו קיימות, אזי הנשי מציין את ממשותה של ההתענגות אשר קיימת, מבלי שניתן לייחס לה מהות כלשהי.

ה-2

ה-אישה אינה קיימת, כך מציין בפנינו לאקאן. בעוד לכל אחד יש את גרסתו הפרטית פחות או יותר לגבי מהי אישה, לאקאן מוחק באמצעות קו את ה' הידיעה של ה'-אישה' [La femme]. מחיקה זו מצביעה על כך שתווית היידוע "ה-" אינה מתאימה לפני המילה אישה, מאחר וכפי שמעיד מעמדה של תווית יידוע זו, "ה-" אמור להציג הגדרה, שהיא עצמה מעידה על מהות האישה. עם זאת, אין בדיוק יחס בין מגוון הנשים הקיימות מחד, לבין, מאידך, הגדרה אשר אמורה לחול עליהן כולן יחד או אחת אחת.

אישה

אין זה אומר שלא ניתן להבחין בין אישה וגבר, או בין ילדה קטנה, על אחת כמה וכמה, ופנתר, פרח או אבן (אפילו אבן חן). זאת אומרת שמה שמתגלה בנוגע לאישה בשיח האנליטי – מאחר וזה מה שלאקאן נותן לגביו דין וחשבון – מה שמתגלה כמהותי ביותר בנוגע לאישה, הוא בדיוק מה שאינו רגיש לשום מהותיות, ולכן גם לשום קולקטיביזציה. אם אין הגדרה של אישה יותר מכפי שיש מהות של האישה, אזי נשים אינן בהלימה [coincident] עם עצמן בדיוק בנקודה בה הנשי שוכן בהן. אם כך, מה יש להן במשותף עם נשים אחרות? אולי זאת בלבד שהן כולן סינגולריות באופן חסר תקנה³, זאת עד כדי כך שכל ניסיון לקבוע את מהותן הנו ניסיון כושל.

אם כן, אין מהות לאישה, מאחר ואין אישה אשר כל כולה אישה, אין אישה אשר שרויה בהלימה מלאה עם עצמה, כל אחת מהנשים הקיימות מעידה יותר על שונותה מאשר על השתתפות כלשהי בנשיות. לכן מה שנכנה "נשי" הוא בדיוק אי-הלימה [non-coincident] זו בין הסובייקט וההתענגות הגולמית והממשית אשר שוכנת בו.

עם זאת, מיד עולות שאלות רבות. נתייחס לשתיים מהן. פרופוזיציה זו, ה-אישה אינה קיימת, עוסקת בנשים, כמובן. מה אם כן בנוגע לגברים? שאלה זו חשובה עוד יותר מאחר ואם לאקאן גילה את ההתענגות הנשית או ההתענגות האחרת דרך נשים, ז'אק-אלן מילר מצביע על כך שבקרוב הוא יהפוך זאת לשלטון ההתענגות ככזו. לכן ה-אישה אינה קיימת יכול גם להיות מוצרן כך: ה-גבר אינו קיים, לכל הפחות ככל שהגברים גם הם עוסקים בפער [hiatus] זה בין מה שהנם ובין ההתענגות מחוץ-למובן אשר נוגעת להם.

¹ [מעטה ואילך, féminin מתורגם כ-'נשי', ו- féminité כ-'נשיות'].

² [כותרת תת-הפרק בצרפתית היא "La/ ", לציין רק את ה' הידיעה באמירה "ה-אישה אינה קיימת"].

³ [בחרתי בתרגום זה של irrémédiablement מאחר וזה מאזכר את המונח "תקן"].

בהינתן כך, לקחת ברצינות את הפרופוזיציה 'ה-אישה אינה קיימת', ולקחת זאת במובן המקורי – עם ה-אישה במקום של הסובייקט הדקדוקי – מייצר אזכור מכריע לקליניקה ולתפקיד שנשים שיחקו – דרך אגב, לא כולן – בתאוריה הלאקאניינית של ההתענגות. תאוריה זו ללא-ספק חייבת רבות לנשים, מאחר ועמן הופיעה לראשונה ההתענגות האחרת עבור לאקאן. האין זה כך מאחר והן מעידות עליה טוב יותר מאשר אחרים? ואם לא כך, מדוע לאקאן איך התענגות זאת כ'נשי', אפילו אם רק באופן ארעי? למעשה, נשים תופסות מקום בולט בהיסטוריה של הפסיכואנליזה: פרויד גילה את הלא מודע תוך הקשבה לנשים ולאקאן גילה את ההתענגות האחרת גם כן תוך הקשבה לנשים. זה מספק לנו אינדיקציה לכך ששניהם עשו שימוש בדיבורן של נשים בעת בה לא היה כל כך נפוץ. אך האם היה זה במקרה שזה עם נשים שאחד מהם גילה את הלא-מודע ואילו האחר גילה את ההתענגות האחרת? אין זה כל כך בטוח.

אפשר שיטענו כנגדנו כי מאז שנות ה-70 העולם השתנה. יותר מכך, שזו עובדה. מה שנשים העידו עליו לפני 50 שנה, האם גברים ונשים מעידים עליו באותו אופן כיום? עם הזמן, האם יתגלה שגברים הנם בסופו של דבר נשים ככל האחרות? גם זה לא כל כך בטוח.

מבין השינויים המורגשים ביותר של זמננו, עלינו להזכיר את הזהויות המיניות, אשר אולי עוד יותר מאוחרות על ידי אלו (ואחרות), שכן גם הן פחות יציבות מכפי שאי-פעם היו. אם כך, מה אנו למדים מאלו ואלה המכנים עצמם נשים, ללא קשר למהות שהם מניחים לגבי אותה אישה? ה-*cis*⁴, אך גם ה-*טראנס*, כמו גם אלו אשר חשים שאינם גבר או אישה, או שחשים לחלופין גבר או אישה, או שחשים שהם שניהם בו-זמנית, האין הם מציינים בפנינו כי ה-אישה אינה קיימת ובכל זאת דבר אינו מונע ממנה למצוא קורלציה בהווה [*être*]?

אינה קיימת

מכאן השאלה השנייה מבין השתיים שעלו: האין זה בדיוק מאחר וה-אישה אינה קיימת שהיא שואפת להיות? למעשה, לכל אחד יש את הרעיון שלו בנוגע למה היא אישה במשלב של ההווה: עבור חלק עקרת בית, עבור אחרים אישה עוצמתית, נשית או גברית, בלונדינית או ברונטית, נשואה, אמא, רווקה, עצמאית או מקבלת מרות, אינטליגנטית או טיפשה, תרבותית או בורה, מתוקה או מרדנית, כזו עם מאפיין מסוים או ניתן לזיהוי באופן מיידי – הרשימה היא אינסופית – כזה הוא מה שמהווה את נשיותה של אישה מסוימת. לכן, במשלב ההווה, כל אחד יכול להגדיר אישה כרצונו ולכן גם להעמיד פנים שהוא מגלם זאת בגופו, לשאוף לגלם זאת בגופו או להפך, לסרב לכך. אבל מהות זו אינה מתייחסת לשום דבר הקיים במציאות. במקום זאת, מה שמתקיים הוא ההתענגות הנשית אשר הופכת כל אישה ללא כולה, תמיד אחרת בהתענגותה, ובאופן זה בלתי ניתנת לצמצום כמאפיין ספציפי כזה או אחר של אישיותה וזהותה לכאורה.

על מנת לתפוס לעומק את הפסוק המהווה את נושא הכנס שלנו, ללא ספק אנו מוזמנים להבחין בין המשלבים של הקיום [*existence*] וההווה [*être*] – אבחנה מדויקת שהתאפשרה בזכות הסמינר של ז'אק-אלן מילר מהשנים 2010-2011. מנקודת המבט שהוא נותן לנו, ניתן לקרוא את ה-אישה אינה קיימת על ידי הפרדת חמשת המונחים המרכיבים פסוק זה, מה שמאפשר לנו לעקוב אחר קווי המתאר של אי-קיום [*inexistence*] מסויים.

ה-אישה אינה קיימת, הצהרה זו מנוגדת לטענות של זהות מכול סוג שלא יהיה. היא מנוגדת לאותן התאגדויות נורמטיביות אשר כיום משגשגות ועומדות על שלהן על מנת להיטיב להתחרות זו בזו ולהתנגד זו לזו; הצהרה זו גם מנוגדת להתאגדויות אידיאולוגיות והיסטוריות המתיימרות לכפות עצמן על מספר גדול ככל הניתן של אנשים על מנת להתקדם צעד אחד נוסף אל עבר ההאחדה של אופני ההתענגות במשלב של האומות. במשלב זה, בו התאגדויות נוקשות מתיימרות לשלוט בקנה מידה גדול, פחות או יותר, הגורל היחיד של שלהן הוא להיות בניגוד רדיקלי פחות או יותר לאותו דבר אשר מודר מהן. כך, קידומו העכשווי של הכול כופה עלינו להתייחס לנשי או ללא-הכול כחתרני יותר מאי-פעם, ובאופן זה הכרחי. ה-אישה אינה קיימת, פרופוזיציה זו מחדדת את האובייקט אשר אליו היא מתייחסת: היא עושה חור, במיוחד בשיחים הטוטליטריים. בעשותה כך, עבורנו, היא שופכת אור אשר מתפשט אל עבר האופק של אביב 2022, ואף מעבר לו.

תרגום מצרפתית: עמרי אופק-לזון

קריאה: שירלי זיסר

⁴ [סיס, קיצור של סיסג'נדר, לעיתים ציסג'נדר. ראוי לציון כי זהו גם מונח בכימיה, ציס-טראנס, עם זיקה מסוימת ביניהם, ועל מנת לאזכר זיקה זו, העדפתי לתרגם כ- "ציס".]